

בענין כפרת יום הכיפורים

ר' שלמה צוקר

הגמרא לגבי כפרה ע"י יוה"כ ותשובה

1. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד ב

משנה. חטאת ואשם ודאי - מכפרין. מיתה ויום הכפורים - מכפרין עם התשובה. תשובה מכפרת על עבירות קלות, על עשה ועל לא תעשה, ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יום הכפורים וכפר. האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב - אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אחטא ויום הכפורים מכפר - אין יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. דרש רבי אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל (ה') מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל... גמרא... מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה. עם התשובה - אין, בפני עצמן - לא, נימא דלא כרבי. דתניא, רבי אומר: על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה, יום הכפורים מכפר, חוץ (מפורק עול) + מסורת הש"ס: [מהלועג על חבירו] + ומגלה פנים בתורה ומיפר ברית בשר, שאם עשה תשובה - יום הכפורים מכפר, ואם לא עשה תשובה אין יום הכפורים מכפר! - אפילו תימא רבי, תשובה בעיא יום הכפורים - יום הכפורים לא בעיא תשובה.

2. רש"י מסכת יומא דף פה עמוד ב

משנה. חטאת ואשם ודאי - הם אשם גזילות ומעילות, ויש אשם שהוא תלוי, הבא על שגגת ספק כרת, ובגמרא פריך: והא ביה נמי כפרה כתיבא! חטאת ואשם ודאי מכפרין - ומסתמא תשובה איכא, שאם לא היה מתחרט - לא היה מביא קרבן. גמ'... חוץ מפורק עול - כופר בהקדוש ברוך הוא. מגלה פנים בתורה - דורש את התורה לגנאי, כגון מנשה שהיה דורש באגדות של דופי, לא היה לו למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש וגו'. ומיפר ברית בשר - מילה, ובמסכת שבועות יליף לה מקראי.

המקור להבנה שעצמו של יום הכיפורים מכפר

3. ויקרא פרק טז

(כט) וְהִיָּתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ תַּעֲנֹנוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלֹאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ הָאָזְרוּחַ וְהִגָּר הִגָּר בְּתוֹכְכֶם:
(ל) כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל־חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְקוֹקֵךְ תִּטְהָרוּ:

4. ספרא לויקרא טז:ל. וטיקון 66 (וכן ברוב הכ"י)

כי בזה יכפר עליכם בקורבנות מנ' אף על פי שאין קורבנות ואין שעיר היום מכפר תל' לו' כי ביום הזה יכפר עליכם וג'

5. ויקרא פרק כג

(כו) וַיִּדְבֹּר יְקוֹק אֱלֹהֵי מֹשֶׁה לֵאמֹר:
(כז) אַךְ בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא מְקַרְא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֶשֶׁה לִיקוֹק:
(כח) וְכָל־מְלֹאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְקוֹק אֱלֹהֵיכֶם:
(כט) כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תַעֲנֶנָּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיהָ:
(ל) וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָל־מְלֹאכֶה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהָאֲבֹדְתִי אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מְקַרֵּב עִמָּה:
(לא) כָּל־מְלֹאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל־מִשְׁבְּתֵיכֶם:
(לב) שִׁבְתֵּי שְׁבָתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב מְעָרֵב עַד־עָרֵב תִּשְׁבְּתוּ שְׁבָתְכֶם:

6. ספרא אמור פרשה יא תחילת פרק יד

(א) מקרא קודש יום כיפורים הוא ועניתם את נפשותיכם כי כפורים הוא, וכל מלאכה לא תעשו כי כפורים שיכול אין לי אלא יום הכיפורים מכפר אלא אם כן עשאו מקרא קודש, והתענה ולא עשה בו מלאכה, לא קרא מקרא קודש ולא נתענה בו ועשה מלאכה מניין (אפילו שלא עשאו מקרא קודש) [שהיום מכפר] ת"ל יום הכיפורים, הוא שיכול אין לי יום הכיפורים מכפר אלא עם הקרבנות ועם השעירים יום הכיפורים מכפר ומניין אף על פי שאין קרבנו' ואין שעיר, היום מכפר תלמוד לומר יום הכיפורים הוא, יכול יכפר על השבים ועל שאינן שבים, ודין הוא חטאת ואשם מכפרים, ויום הכיפורים מכפר, מה חטאת ואשם אין מכפרים אלא על השבים אף יום הכיפורים לא יכפר אלא על השבים.

(ב) לא אם אמרת באשם וחטאת שאין מכפרים על הזדון כשגגה, תאמר ביום הכיפורים שהוא מכפר על הזדון כשגגה, הואיל והוא מכפר על הזדון כשגגה יכפר על השבים ועל שאינן שבים תלמוד לומר אך הא אינו מכפר אלא על השבים.

הירושלמי והראשונים בנושא

7. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יומא פרק ח

רבי אומר על כל עבירות שבתורה יה"כ מכפר חוץ מן הפרק עול והמיפר ברית והמגלה פנים בתורה אם עשה תשובה מתכפר לו ואם לאו אינו מתכפר לו ר' זבידא א"ר יסא מקשי מיסבור סבר ר' שיוה"כ מכפר בלא תשובה ר' אשיין רב יונה ר' בא ר' חייא בשם ר' יוחנן מודה ר' שאין יה"כ מכפר אלא בתשובה' הא מיתה מכפרת בלא תשובה תני יום מיתה כיום תשובה מאן תנינתה ר' הווי הדא היא דתנינן מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה דלא כר'

8. תוספות הרא"ש מסכת יומא דף פה עמוד ב

תשובה בעיא יוה"כ פ' יוה"כ פ' לא בעי תשובה. ומכאן קשה למה שרגיל ר"ת לומר דת"ת טפל לגבי דרך ארץ מדקתני יפה ת"ת עם דרך ארץ אלמא דרך ארץ עיקר כדדייקינן ביבמות פ' החולץ גבי שומרת יבם שנפלו לה נכסים דמירי בנכסי מלוג מדקתני יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב אלמא יורשי האב עיקר דהכא קאמר עם התשובה אף על גב דיוה"כ פ' עיקר דהא לא בעיא תשובה, וי"ל דלא דמי דהתם תרווייהו בעינן תורה ודרך ארץ הילכך איכא למימר כיון דקאמר עם דרך ארץ דדרך ארץ עיקר, אבל הכא לא בעינן תרווייהו דיוה"כ לא בעי תשובה הילכך צריך לפרושי עם התשובה שעשה כבר צריך יוה"כ פ', א"נ דמשום מיתה דתנא בהדי יוה"כ פ' תנא עם התשובה דתשובה עיקר לגבי מיתה, ועי"ל דלרבי נמי צריך תשובה לכפר מקיבעא אף על גב דמהני יוה"כ פ' למעט העונש כפרה גמורה בלא תשובה ליכא דאל"כ למה חרב הבית בעונות ישראל כיון שיוה"כ פ' מכפר על כל עבירות חוץ מג' דברים הללו, ומיהו נראה דלא כר"ת דתורה הוא עיקר דהא קאמר נמי התם כל תורה שאין עמה מלאכה, ומעתה איכא למידק איפכא שתורה הוא עיקר, ואמרינן נמי בפרק כיצד מברכין דראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתם עראי וכו' ותנן במ"ח דברים התורה נקנית במיעוט דרך ארץ, והא דדייק התם יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב מייתורא קא דייק דה"ל למימר יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב

9. תוספות ישנים מסכת יומא דף פה עמוד ב

תשובה בעיא יום הכפורים יום הכפורים לא בעי תשובה. ואם תאמר הכא משמע דיום הכפורים עיקר ואפילו הכי קאמר עם תשובה וקשה מכאן על מה שרגיל רבינו יעקב לומר דתלמוד תורה טפל לגבי דרך ארץ מדקתני (באבות פ"ב מ"ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ אלמא דרך ארץ עיקר כדדייקינן ביבמות פרק החולץ (דף לח ב) גבי שומרת יבם שנפלו לה נכסים דירשי האב עיקר ומירי בנכסי מלוג מדקתני יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב אלמא יורשי האב עיקר ואילו הכא קאמר עם התשובה אף על פי שאינה עיקר י"ל דהכי קאמר עם התשובה שעשה כבר צריך יוה"כ ואינו בא לומר שצריך שניהם אי נמי משום מיתה דבהדיא תנא עם התשובה דתשובה עיקר גבי מיתה ועוד יש לומר דלרבי נמי צריך תשובה לכפרה גמורה אף על גב דמהני יום הכפורים למעט מכרת מ"מ כפרה גמורה בלא תשובה ליכא דאל"כ למה חרב הבית בשביל עונותינו כיון שיום הכפורים מכפר חוץ מג' דברים דפורק עול וכו'

10. בית הבחירה להמאירי מסכת יומא דף פה עמוד ב

אמר המאירי חטאת ואשם ודאי מכפרין ר"ל על העונות שהם באים עליהם שבודאי יש תשובה ויודי עמהם שאם לא כן לא היה מזיק עצמו לכך ומ"מ אשם תלוי אינו מכפר לגמרי שהרי לכשיודע לו צריך לקרבן אחר כמו שביארנו במקומו מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה שזהו כלל גדול שאין שום דבר מכפר אלא בתשובה התשובה ר"ל לבד בלא מיתה ובלא יום הכפרים מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה אבל על החמורות כגון כריתות ומיתות בית דין תשובה [תולה] עד שיבוא יום הכפורים ויכפר כלומר שתכלית התשובה נמצאת בו ומ"מ הוא הדין שהתשובה הגמורה מכפרת בכל עת שאין הפרגוד ננעל בפני התשובה אלא שסתם הדברים שהיא נמצאת שלימה יותר בזמן הזה משאר הזמנים:

11. חיבור התשובה למאירי - משיב נפש מאמר ב פרק יג

וכבר ידעת שאין שעיר המשתלח מכפר אלא לשבים, אבל מכפר הוא לשבים על כל עונות הם קלים הם חמורים הם זדונות הם שגגות הן שהודע לו הן שלא הודע לו, ומה שאמרו בקצת מקומות שמכפר על הקלות אף בלא תשובה, ביאור אף על פי שלא התעורר תכלית הערה עד שיבא ממנה לידי תשובה גמורה נמצא מכל מקום שהשעיר סבת הכפרה והתשובה היא הכפרה, והוא שבזמן הזה שאין שעיר תשובה מכפרת, וכן כל מה שאמרו עליו שהוא מכפר אם שעיר אם עצמו של יום הכפורים אם ייסורין אם מיתה, באור כלם הערה המגעת לו באי זה מאלו והכל סבת התשובה והיא הכפרה, והוא שרמז הרב בשעיר המשתלח שהוא להיותו הערה לתשובת כל החטאים לא נרצה לזביחה או להקרבה או לשריפה עד שישאר ממנו שום רושם, אבל שיורחק תכלית הרחקה ויושלך בארץ גזירה הערה לעזיבת החטאים עזיבה גמורה עד שלא ישוב עוד בהם,

שיטת הרמב"ם

12. רמב"ם הלכות תשובה פרק א

הלכה ב שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל, שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות, ומה הן הקלות ומה הן החמורות, החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת, ושבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות, ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות.

הלכה ג בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם.

הלכה ד אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר, יש עבירות שהן מתכפרים לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן, כיצד עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו ובאלו נאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם וגו', עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר ובאלו נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם, עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה, ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין ובאלו נאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, במה דברים אמורים בשלא חילל את השם בשעה שעבר אבל המחלל את השם אף על פי שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות, אלא תשובה יום הכפורים ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו.

13. פרי עץ חיים הלכות תשובה פרק א הלכה ג

בזמן הזה וכו' התשובה מכפרת על כל העבירות ועצמו של יוה"כ מכפר לשבים וכו'. ולכאורה קשה במ"ש תחילה התשובה מכפרת משמע דהתשובה לבדה הדר קאמר ועצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים אי הכי יוה"כ למאי אצטרך מאחר שהתשובה מכפרת על כל העבירות ואפשר לתרץ שמה שאמר בתחילה התשובה מכפרת וכו' היינו על העבירות קלות והיינו מ"ש אח"כ אף על פי שהתשובה מכפרת הכל ועצמו של יוה"כ והיינו דאמרין ונעיין במס' יומא דף פ"ה בתוס' ישנים בד"ה תשובה בעיא יוה"כ וא"ת הכא משמע עיין שם עד וכן נראה עיקר

14. בארות המים הלכות תשובה פרק א הלכה ג

ורבנן פליגי עליה בתרתי דיוה"כ נמי בעיא תשובה והיינו על עבירות חמורות כמ"ש במתני' ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר וכן נמי פליגי במ"ש תשובה בעיא יוה"כ דאינו כן אלא התשובה לבדה מכפרת והיינו על עבירות קלות על עשה ועל ל"ת כמ"ש במתני' וכ"ש יוה"כ לבדו דהיינו שעיר המשתלח מכפר על עבירות קלות דאפי' רבי מודה להו דיוה"כ לא בעיא תשובה כמ"ש בגמרא. אך דרבי ס"ל דעל כל עבירות שבתורה יוה"כ מכפר בין קלות בין חמורות ורבנן פליגי עליה בהא נמי דדוקא על עבירות קלות מכפר יוה"כ לבדו דהיינו שעיר המשתלח אבל על החמורות היא תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר זהו הנראה לענ"ד בכונת הגמ' ולזה אתי שפיר מ"ש רבינו דאם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר אלא על הקלות והיינו כרבנן דפליגי עליה דרבי כמ"ש.

הגמרא לגבי ארבעה חילוקי כפרה

15. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו עמוד א

שאל רבי מתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי: שמעת ארבעה חילוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש? אמר: שלשה הן, ותשובה עם כל אחד ואחד. עבר על עשה ושב - אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר שובו בנים שובבים. עבר על לא תעשה ועשה תשובה - תשובה תולה, ויום הכפורים מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה - תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, אבל מי שיש חילול השם בידו - אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון.

16. רש"י מסכת יומא דף פו עמוד א

חילוקי כפרה - שחלוקין בכפרתן זה כך וזה כך. אמר לו - שלש הן הנחלקין, שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה אבל תשובה אינה מן החלוקין, שהיא צריכה לכולן. שובו בנים - ומיד ארפא, למדת שיש עבירה שמכפרת בתשובה לבדה. כי ביום הזה יכפר - למדת שיש עבירה שצריכה יום הכפורים, ופקדתי בשבט פשעם - למדת שיש עבירה שצריכה יסורין, ומסתברא, הקל לקלה והחמור לחמורה. חילול השם - חוטא ומחטיא אחרים. באזני ה' צבאות - אמר הנביא: באזני אמר הקדוש ברוך הוא אם יכופר העון עד תמותון, למדנו שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה.

ארבעה חילוקי כפרה בתוספתא, ירושלמי, ומכילתא דרבי ישמעאל

17. תוספתא מסכת יומא (כפורים) (ליברמן) פרק ד הלכה ו-ח

ר' ישמעאל אומ' ארבעה חילוקי כפרה הן עבר על מצות עשה ועשה תשובה אין זז ממקומו עד שמוחלין לו שנ' שובו בנים שובבים ארפא משובתם עבר על מצות לא תעשה ועשה תשוב' תשובה תולה ויום הכפורים מכפר שנ' כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין שבשאר ימות השנה ממרקין שנ' ופקדתי בשבט פשעם וגו' אבל מי שנתחלל בו שם שמים מזיד ועשה תשובה אין בה לא בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר אלא תשובה ויום הכפורים מכפרין שלישי וייסורין מכפרין שלישי ומיתה ממרקת עם הייסורין ועל זה נאמ' אם יכופר העון הזה וגו' מלמד שיום מיתה ממרק

18. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יומא פרק ח

שאל ר' מתיא בן חרש את ראב"ע בישיבה אמר לו שמעת ד' חילוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש אמר לו ג' הם חוץ מן התשובה כתוב אחד אומר [ירמ' ג כב] שובו בנים שובבים וכתוב אחר אומר [ויקרא טז ל] כי ביום הזה יכפר עליכם וכתוב אחר אומר [תהילים פט לג] ופקדתי בשבט פשעם וגו' וכתוב אחר אומר [ישעי' כב יד] אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון הא כיצד עבר על מ"ע ושב מיד אינו זז ממקומו עד שימחול לו עליו הכתוב אומ' שובו בנים שובבי' העובר על מצוה בל"ת ושב מיד התשובה תולה ויה"כ מכפר עליו הכתוב אומ' כי ביום הזה יכפר עליכם [דף מב עמוד ב] העובר על כריתות ומיתות ב"ד במזיד התשובה ויה"כ מכפרין מחצה והייסורין בשאר ימות השנה מכפרין מחצ' עליו הכתוב אומר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אבל מי שנתחלל בו ש"ש אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביה"כ לכפר ולא בייסורין למרק אלא תשוב' ויה"כ מכפרין שלישי והייסורין מכפרין שלישי והמיתה ממרקת בייסורין עליו הכתוב אומר אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון הא למדנו שהמיתה ממרקת

19. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ז

מפני ארבעה דברים אלו הלך ר' מתיא בן חרש אצל ר' אלעזר הקפר ללודיא. אמר לו, רבי שמעת בארבע חילוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש. אמר לו, כתוב אחד אומר +ירמיה ג כב+ שובו בנים שובבים, הא למדת שתשובה מכפרת, וכתוב אחד אומר +ויקרא טז ל+ כי ביום הזה יכפר עליכם, הא למדנו שיום הכפורים מכפר, וכתוב אחד אומר +ישעייה כב יד+ אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון, הא למדת שמיתה מכפרת, וכתוב אחד אומר +תהילים פט לג+ ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, הא למדנו שייסורין מכפרין. כיצד יתקיימו ארבעה כתובים אלו. העובר על מצות עשה ועשה תשובה, אינו זז משם עד שמוחלין לו, ועל זה נאמר שובו בנים שובבים. והעובר על מצות לא תעשה ועשה תשובה אין כח בתשובה לכפר, אלא התשובה תולה ויום הכפורים מכפר, ועל זה נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. והמזיד על כריתות ועל מיתות בית דין ועשה תשובה, אין כח

בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר, אלא תשובה ויום הכפורים מכפרין מחצה וייסורין ממרקין ומכפרין מחצה, ועל זה נאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. מי שמחלל שם שמים ועשה תשובה אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ייסורין בלבד ממרקין, אלא התשובה ויום הכפורים תולין ויום המיתה וייסורין ממרקין, ועל זה נאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון, ואומר +ש"א = שמואל א' = ג יד+ אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה, בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא במיתה. רבי אומר, שומע אני שלא יכפר יום מיתה, כשהוא אומר +יחזקאל לז יג+ בפתחי את קברותיכם, הא למדת שיום המיתה מכפר.

מה מכפר על כל העבירות?

20. תלמוד בבלי מסכת שבועות דף ב עמוד א עמוד ב

מתני' / שבועות שתיים שהן ארבע. ידיעות הטומאה - שתיים שהן ארבע. יציאות השבת - שתיים שהן ארבע. מראות נגעים - שנים שהן ארבעה. את שיש בה ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בינתיים - הרי זה בעולה ויורד. יש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף - שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים תולה, עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד. אין בה ידיעה בתחלה אבל יש בה ידיעה בסוף - שעיר הנעשה בחוץ ויום הכפורים מכפר, שנאמר: מלבד חטאת הכפורים, על מה שזה מכפר זה מכפר, מה הפנימי אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה, אף החיצון אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה. ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף - שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין, דברי ר' יהודה; ר"ש אומר: שעירי הרגלים מכפרין, אבל לא שעירי ראשי חדשים; ועל מה שעירי ראשי חדשים מכפרין? על הטהור שאכל את הטמא; ר' מאיר אומר: כל השעירין כפרתן שוה על טומאת מקדש וקדשיו. היה ר"ש אומר: שעירי ראשי חדשים מכפרים על הטהור שאכל את הטמא, ושל רגלים מכפרין על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, ושל יום הכפורים מכפר על שאין בה ידיעה בתחלה אבל יש בה ידיעה בסוף. אמרו לו: מהו שיקרבו זה בזה? אמר להן: יקרבו. אמרו לו: הואיל ואין כפרתן שוה, היאך קרבין זה בזה? אמר להם: כולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו. ר"ש בן יהודה אומר משמו: שעירי ראשי חדשים מכפרין על הטהור שאכל את הטמא; מוסיף עליהן של רגלים - שמכפרין על טהור שאכל את הטמא, ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף; מוסיף עליהן של יום הכפורים - שהן מכפרין על הטהור שאכל את הטמא, ועל שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, ועל שאין בה ידיעה בתחלה אבל יש בה ידיעה בסוף. אמרו לו: מהו שיקרבו זה בזה? אמר להם: הן. אמרו לו: אם כן, יהיו של יום הכפורים קרבין בראשי חדשים, אבל היאך של ראשי חדשים קרבין ביום הכפורים לכפר כפרה שאינה שלה? אמר להם: כולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו. ועל זדון טומאת מקדש וקדשיו - שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים מכפרין. על שאר עבירות שבתורה, הקלות והחמורות, הזדונות והשגגות, הודע ולא הודע, עשה ולא תעשה, כריתות ומיתות בית דין - שעיר המשתלח מכפר. אחד ישראלים ואחד כהנים ואחד כהן משוח. מה בין ישראלים לכהנים ולכהן משוח? אלא שהפר מכפר על הכהנים על טומאת מקדש וקדשיו. ר"ש אומר: כשם שדם השעיר הנעשה בפנים מכפר על ישראל, כך דם הפר מכפר על הכהנים; כשם שוידויו של שעיר המשתלח מכפר על ישראל, כך וידויו של פר מכפר על הכהנים.

21. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת יומא פרק ח

[1] זכור כללים אלו וסמוך עליהם, והוא אם שגג אדם בעשה ולא תעשה או הזיד בעשה ועשה תשובה מתכפר לו מיד. והתשובה היא שיתודה על חטאו לפני ה' ויתנחם על מה שעשה ויקבל עליו שלא יעשה אותו מעשה לעולם. נאמר בודוי והפרישה מן החטא ומודה ועוזב ירוחם, ונאמר בחרטה עליו כי אחרי שובי נחמתי וכו'. ואם הזיד בלאו ועשה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. ואם שגג בכרתות ומיתות בית דין בדבר שחייבין עליו חטאת או שעשה עבירה שחייב עליה אשם ודאי והביא חטאתו ואשמו ועשה תשובה נתכפר לו מיד. ומפורש בתורה שהמביא חטאתו צריך תשובה שנ' והתודה אשר חטא עליה. ואם הזיד בכרתות ומיתות בית דין ועשה תשובה. תשובה ויום הכפורים תולין וייסורין ממרקין, וכשימות תגמר כפרתו. וכל זה אם עבר ברצונו, אבל באונס הרי זה פטור. במה דברים אמורים בזמן שאין עבודת יום הכפורים, אבל אם יש כבר ידעת שבשעיר המשתלח מתכפרין כל העונות כמו שנבאר בתחלת שבועות.

22. רמב"ם הלכות תשובה פרק א הלכה ב-ד

שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל, שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות, ומה הן הקלות ומה הן החמורות, החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת, ושבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות, ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות.

בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר, יש עבירות שהן מתכפרים לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן, כיצד עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו ובאלו נאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם וגו', עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר ובאלו נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם, עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה, ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין ובאלו נאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם, במה דברים אמורים בשלא חילל את השם בשעה שעבר אבל המחלל את השם אף על פי שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות, אלא תשובה יום הכפורים ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון.

23. גיד"ס, על התשובה, ד' 79

וכך אומר הרמב"ם (פרק ב מהלכות תשובה ה"ז): "יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל". יש כאן בבירור שני אלמנטים: א) "זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים", דהיינו יחידים רבים, יכול להיות רבים מאוד, כדי מספרם של כי היהודים. ו-ב) "קץ מחילה וסליחה לישראל" – לא ליחיד, או ליחידים רבים, אלא "לישראל", לכנסת-ישראל, כיחידה אחת. כפרה כפולה זו נוגעת ליום-הכיפורים, לעיצומו של יום. האם הוא הדין בנוגע לכפרה של השעיר-לעזאזל? התשובה על כך היא: לא, בשום-אופן לא. כפרה זו של השעיר המשתלח אין בה כלל כפרת יחיד. וכי מי מתכפר בקרבן? הבעלים! וכאן בעלי הקרבן אינם יחידים, אלא כלל ישראל. הכפרה של "עיצומו של יום", זו הכפרה שיש לנו עתה "כי ביום הזה יכפר עליכם", היא כפרה לפרט וכפרה לכלל, כפרה ליחיד וכפרה לכנסת-ישראל. ואולם, הכפרה של השעיר המשתלח בזמן שבית-המקדש היה קיים, לא היתה בה כלל כפרה לפרט. היחיד אין לו חלק בקרבן. הכפרה היא לבעלי-הקרבן בלבד, לציבור. ואמנם, לכשנשים לב נראה כי בקרבנות כתוב: "וכפר בעדו... ובעד כל קהל ישראל", והכוונה היא לכנסת-ישראל כגוף אחד, ואילו בעיצומו של יום "לכפר עליכם" – על כל יחיד ויחיד שבכם ולא על כל קהל ישראל.